

3) дати відповідні розпорядження співробітникам Національної поліції щодо усунення з місця події сторонніх осіб, проведення необхідних слідчих (розшукових) дій та організаційно-технічних заходів (спрямованих на затримання злочинців, встановлення і допит свідків, перевірку причетності до вчинення злочину певних осіб тощо) [3, с. 301];

4) провести інструктаж серед безпосередніх учасників огляду місця події, окреслити коло завдань кожного з них. Особливу увагу слід приділити фіксації специфічних слідів, які можуть свідчити про те, що злочин вчинено саме членами молодіжної неформальної групи (об'єднання). Це дозволить ідентифікувати конкретних осіб, причетних до вчинення злочину.

Отже, підготовка до огляду місця події при розслідуванні злочинів, які вчиняються членами молодіжних неформальних груп (об'єднань), має неабияке значення для тактично грамотного, ефективного проведення зазначеної слідчої (розшукової) дії, адже від результатів огляду місця події багато в чому залежить подальший хід розслідування.

1. Психологія слідчої діяльності: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Андросюк В.Г. та ін.; за заг. ред. Л.І. Казміренко. Київ: Правова єдність, 2009. 200 с.

2. Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів: наук.-практ. посібник / за заг. ред. Н.І. Клименко. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 216 с.

3. Криміналістика: підручник: у 2-х т. / В.Ю. Шепітько, В.А. Журавель, В.О. Коновалова та ін.; за заг. ред. В.Ю. Шепітька. Харків: Право, 2019. Т. 1. 456 с.

Литвинов Валерій Валентинович
доцент кафедри кримінального процесу
Дніропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ОЗНАЙОМЛЕННЯ З МАТЕРІАЛАМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ, ЯКЕ МІСТИТЬ ВІДОМОСТІ, ЩО СТАНОВЛЯТЬ ДЕРЖАВНУ ТАЄМНИЦЮ

Ознайомлення сторін захисту та обвинувачення з матеріалами кримінального провадження здійснюється у разі, коли прокурор визнає, що зібрані під час досудового розслідування докази є достатніми для складання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. Зазначена процесуальна дія чинним КПК України визначена як відкриття матеріалів іншій стороні. Здійснення зазначеної процесуальної дії означає надання стороною обвинувачення для ознайомлення сторони захисту усіх матеріалів кримінального провадження, що були здобуті під час досудового розслідування. Враховуючи тему цієї доповіді, у ній буде приділено увагу процесуальному порядку відкриття матеріалів стороні захисту.

Процесуальна дія «відкриття матеріалів іншій стороні» надає право стороні захисту ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування, які є в розпорядженні прокурора, слідчого. Під час виконання цієї процесуальної дії сторона захисту, відповідно до ч. 2, 3, 4 ст. 290 КПК України, має право скопіювати або відобразити відповідним чином будь-які речові докази або їх частини, документи або копії з них, а також надати доступ до приміщення або місця, якщо вони знаходяться у володінні або під контролем держави, і прокурор має намір використати відомості, що містяться в них, як докази у суді.

Процесуальний порядок здійснення відкриття матеріалів іншій стороні суттєво змінюється у разі закінчення досудового розслідування у кримінальному провадженні, яке містить відомості, що становлять державну таємницю. Відповідно до ст. 517 КПК України, досудове розслідування, а також судовий розгляд у кримінальному провадженні, яке містить державну таємницю, проводиться з дотриманням вимог режиму секретності. Це означає, що ознайомлення сторони захисту з матеріалами такого кримінального провадження під час відкриття матеріалів іншій стороні може здійснюватися лише за спеціальними правилами, які забезпечують дотримання режиму секретності. Системний аналіз норм КПК України дозволяє виділити два таких спеціальних правила:

1) обов'язкове отримання учасниками кримінального провадження спеціального допуску та доступу до державної таємниці;

2) передбачення особливого процесуального порядку здійснення відкриття матеріалів іншій стороні.

Зважаючи на обсяг зазначеного дослідження, зазначені вище процесуальні правила не можуть бути розглянуті у повному обсязі, а тому у цій доповіді буде звернуто увагу ли-

ше на їх основні та проблемні питання.

Щодо першого правила, відповідно до ч. 3 ст. 517 КПК України, до участі у кримінальному провадженні, яке містить відомості, що становлять державну таємницю, допускаються особи, які мають допуск до державної таємниці відповідної форми та яким надано доступ до конкретної секретної інформації (категорії секретної інформації) та її матеріальних носіїв. Зазначене правило не стосується підозрюваного, бо йому роз'яснюються лише вимоги ст. 28 Закону України «Про державну таємницю», де передбачено відповідальність за розголошення відомостей, що становлять державну таємницю.

Згідно з вимогами ч. 4 ст. 517 КПК України, для того щоб здійснити відкриття матеріалів іншій стороні, захисник та законний представник змушені отримати допуск та доступ до державної таємниці. Порядок отримання допуску і доступу до державної таємниці врегульовано нормами Закону України «Про державну таємницю». Відповідно до ст. 22 зазначеного Закону, допуск до державної таємниці надається дієздатним громадянам України, які потребують його за умовами своєї службової, виробничої, наукової чи науково-технічної діяльності або навчання. У ст. 27 Закону України «Про державну таємницю» визначено, що доступ до державної таємниці надається дієздатним громадянам України, яким надано допуск до державної таємниці та які потребують його за умовами своєї службової, виробничої, наукової чи науково-дослідної діяльності або навчання. З аналізу розглядуваної статті можна зробити висновок, що доступ до державної таємниці можуть отримати службові особи, науковці або особи, навчання яких неможливе без вивчення матеріалів, які містять у собі державну таємницю. Норма, яка б передбачала допуск і доступ адвоката (захисника) законного представника або інших учасників кримінального процесу, не передбачена.

Не можна здійснити допуск і доступ зазначених учасників кримінального процесу як осіб, які здійснюють службову діяльність, тобто службових осіб. Такий висновок можна зробити з аналізу постанови Пленуму Верховного Суду України № 5 від 26.04.2002 «Про судову практику у справах про хабарництво». У постанові зазначено, що при вирішенні питання, чи є та або інша особа службовою, належить керуватися правилами, які викладено в п.п. 1, 2 примітки до ст. 364 КК України. У згаданих пунктах зазначено, що службовими особами є особи, які постійно чи тимчасово здійснюють функції представників влади, а також обіймають постійно чи тимчасово на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним повноваженням. Окрім зазначеного, Верховний Суд України у своїй постанові (ППВСУ № 5 від 26.04.2002 «Про судову практику у справах про хабарництво») вказує, що працівники підприємств, установ, організацій, які виконують професійні (адвокат, лікар, вчитель тощо), виробничі (наприклад, водій) або технічні (друкарка, охоронник тощо) функції, можуть визнаватися службовими особами лише за умови, що поряд із цими функціями вони виконують організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські обов'язки.

З викладеного можна зробити висновок, що процесуальний порядок допуску і доступу до державної таємниці захисника (адвоката) та законного представника підозрюваного має недоліки.

Слід зазначити, що у ст. 23 Закону передбачено випадки ненадання особам допуску та доступу до державної таємниці. Зазначена стаття може бути застосована і до захисника (адвоката) або законного представника у разі встановлення для цього відповідних підстав. У свою чергу, відсутність допуску до державної таємниці унеможливує участь такого процесуального учасника у проведенні процесуальних дій, передбачених ст. 290 КПК України. З огляду на це в КПК України було б доцільно передбачити норми, якими б зазначена ситуація могла бути урегульована.

Щодо другого правила, варто звернути увагу на те, що ч. 4 ст. 290 КПК України надає право стороні захисту під час доступу до матеріалів кримінального провадження робити копії або відображення матеріалів. У разі, коли досудове розслідування здійснюється у кримінальному провадженні, яке містить відомості, що становлять державну таємницю, відповідно до § 2 ч. 5 ст. 517 КПК України, захисникам та законним представникам підозрюваного чи обвинуваченого заборонено робити копії з матеріалів, які містять державну таємницю. Підозрюваний, обвинувачений, його захисник та законний представник з метою підготовки та здійснення захисту, відповідно до § 3 ч. 5 ст. 517 КПК України, можуть робити лише виписки з матеріалів, що містять державну таємницю. Вказані виписки зберігаються з дотриманням вимог режиму секретності, а також за умови опечатування, що унеможливує ознайомлення з їх змістом сторонніх осіб. Передбачення нормами КПК України таких прав має позитивне значення для здійснення захисту. Але слід зауважити, що розслідування кримінального провадження може стосуватися, наприклад, підробки документів,

які мають гриф секретності, і в таких випадках було б доцільно передбачити право сторони захисту відобразити такі документи, щоб у подальших стадіях кримінального судочинства використовувати їх для захисту прав підозрюваного.

Павлова Наталія Валеріївна
старший викладач кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ МАТЕРІАЛІВ ФОТО-ВІДЕОЗЙОМКИ, ЗВУКОЗАПISУ, ЩО МІСТЯТЬ ІНФОРМАЦІЮ ПРО СКОСННЯ ЗЛОЧИНУ ЧИ ПІДГОТОВКУ ДО НЬОГО

На сьогодні відеозаписи та інші носії, у тому числі електронні, відіграють значну роль у процесі доказування під час здійснення розслідування кримінального провадження.

Слід сказати, що отримати можливість доступу до зазначених матеріалів, згідно кримінального процесуального законодавства, можна у різний спосіб. Зокрема, для отримання матеріалів відеозапису та інших носіїв інформації, слідчі найчастіше звертаються до слідчого судді з клопотанням про тимчасовий доступ до речей та документів, що полягає у наданні сторони кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливість ознайомитися з ними, зробити їх копії та вилучити їх (ст. 159 КПК України).

Статтею 167 КПК України передбачено можливість тимчасово вилучити речі та документи підозрюваного або осіб, у володінні яких перебуває зазначене, щодо яких є достатні підстави вважати, що вони підшукані, виготовлені, пристосовані чи використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення та (або) зберегли на собі його сліди [1].

За наявності законних підстав, слідчий може провести обшук у житлі чи іншому володінні особи з метою відшукування речей і документів, що мають значення для досудового розслідування та відомостей, які містяться у відшукуваних речах і документах і можуть бути доказами під час судового розгляду (ст. 234 КПК України).

До того ж, кримінальний процесуальний кодекс України надає право потерпілому особисто подавати докази слідчому, прокурору, слідчому судді, суду (ст. 56), а у статті 60 КПК України йдеться про право заявника подавати на підтвердження своєї заяви речі і документи. З цього виходить, що надані речові та документальні докази повинні враховуватися. При отриманні у такий спосіб відеозаписів слідчий повинен провести огляд предмета, який під час слідчих дій добровільно надає особа, яка ним володіє, та залучити як доказ [2, с. 90].

Отримати матеріали відеозапису та інших носіїв інформації можна й шляхом проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Так, відповідно до ч. 1 ст. 256 КПК протоколи щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій, аудіо або відеозаписи, фотознімки, інші результати, здобуті за допомогою застосування технічних засобів, вилучені під час їх проведення речі і документи або їх копії можуть використовуватися в доказуванні на тих самих підставах, що і результати проведення інших слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування.

Викладене свідчить, що закон надає безліч можливостей отримати матеріали звуко-відео записів. Між тим, не дивлячись на те, що питанням застосування відеозаписів в якості доказів, у науковій літературі приділялося достатньо уваги, проблема використання цих видів доказів у кримінальному провадженні дотепер є відкритою.

Справа в тому, що для аргументації позиції того чи іншого учасника провадження докази мають бути отримані із дотриманням норм кримінального-процесуального законодавства України, Цивільного кодексу України, Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», без істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та іншими законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Між тим, допустимість доказів, отриманих із використанням засобів звуко-відеозапису, викликає низку суперечок і суд може не прийняти до уваги такі матеріали, виявивши, що вони здобуті із порушенням визначеної законом процедури, без згоди певних осіб, із порушенням їх прав, свобод та законних інтересів.

Водночас, статтею 307 Цивільного кодексу України припускається згода особи на знімання її на фото-, кіно- чи відеоплівку, якщо зйомки проводяться відкрито на вулиці, на